Politeja
Nr 4(104), 2026, s. 141-164
https://doi.org/10.12797/Politeja.23.2026.104.07
Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Aleksandra KUCHTA
Uniwersytet Warszawski
aa.konopka@student.uw.edu.pl

RADA EUROPY WOBEC NIELEGALNYCH DEPORTACJI UKRAIŃSKICH DZIECI W ZWIĄZKU Z AGRESJĄ ROSJI NA UKRAINĘ

ABSTRACT **Council of Europe Facing Illegal Deportations of Ukrainian Children in Connection with Russia's Aggression Against Ukraine**

This paper deals with the Council of Europe's response to the illegal deportation of children from Ukraine in the face of the ongoing Ukrainian-Russian conflict. The subject of analysis is the legal acts and actions that the Council of Europe is taking to combat the forced resettlement of children by Russia. The article emphasizes that the Council of Europe's commitment to the described problem is evident from 2022 and especially after 2023. Despite awareness of the occurrence of forced resettlement of children from Ukraine to Russia as early as 2014, the Council of Europe did not get involved in combating it before 2022. The article posits that the Council of Europe's approach to this problem was reactive and delayed. After analyzing the aforementioned involvement of the Council of Europe and answering the question of how the Council of Europe combats and counteracts the illegal resettlement of Ukrainian children by Russia, the author identified the challenges faced by the Council of Europe in its activities and formulated recommendations for the organization in this regard and prospects for further involvement of the Council in this area. Despite Russia's exclusion from the Council of Europe, the organization has some legal and political resources that can effectively support international efforts to respond to the illegal displacement of children and the protection of children's rights and the return of deported children to Ukraine, although the effectiveness of these efforts is limited by a lack of access to Russian-controlled territories and challenges in enforcing European Court of Human Rights rulings.

Keywords: Council of Europe, Ukrainian-Russian conflict, forced displacement of children, deportations, Russian aggression

Słowa kluczowe: Rada Europy, konflikt ukraińsko-rosyjski, przymusowe przesiedlenia dzieci, deportacje, agresja Rosji

WPROWADZENIE

Agresja Rosji na Ukrainę rozpoczęła się w 2014 roku od bezprawnej aneksji Krymu oraz wsparcia dla separatystów w Donbasie, co stanowiło rażące naruszenie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy. Działania te były sprzeczne z podstawowymi normami prawa międzynarodowego, w tym Kartą Narodów Zjednoczonych[1]. Konflikt, który początkowo miał charakter regionalny, przerodził się w pełnoskalową inwazję w lutym 2022 roku, prowadząc do jednego z największych kryzysów humanitarnych w Europie od II wojny światowej.

W wyniku działań Rosji doszło do licznych i udokumentowanych naruszeń praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego. Na okupowanych terytoriach miały miejsce arbitralne pozbawienia wolności, obejmujące bezprawne zatrzymania cywilów, w tym urzędników, dziennikarzy i aktywistów. Osoby te często poddawano torturom i nieludzkiemu traktowaniu, co narusza zarówno konwencję genewską o traktowaniu jeńców wojennych[2], jak i konwencję ONZ w sprawie zakazu tortur[3]. Udokumentowane zostały również egzekucje pozasądowe, których ofiarami padali ukraińscy cywile, czego najbardziej brutalnym przykładem były masowe zabójstwa w Buczy, Mariupolu i Iziumie. Tego rodzaju działania mogą być klasyfikowane jako zbrodnie przeciwko ludzkości zgodnie z Rzymskim Statutem Międzynarodowego Trybunału Karnego[4].

Jednocześnie na okupowanych terenach prowadzona jest systematyczna polityka rusyfikacji, polegająca na narzucaniu języka rosyjskiego, rosyjskiej kultury i narracji historycznej oraz na eliminowaniu ukraińskiej tożsamości narodowej. Szczególnie dramatycznym przykładem tej polityki są nielegalne deportacje ukraińskich dzieci do Federacji Rosyjskiej, ich przymusowa asymilacja, zmiana tożsamości oraz umieszczanie w rosyjskich rodzinach. Działania te nie tylko stanowią naruszenie IV Konwencji Genewskiej i Konwencji o prawach dziecka, lecz także mogą być traktowane jako zbrodnia

1 *Resolution adopted by the United Nations General Assembly*, A/Res/ES-11/1, 2022.

2 *IV konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny*, Dz.U. 1956, nr 38, poz. 171; *III konwencja genewska dotycząca traktowania jeńców wojennych*, Dz.U. 1932, nr 103, poz. 866.

3 *Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.*, Dz.U. 1989, nr 63, poz. 378.

4 *Rome Statute of the International Criminal Court* (last amended 2010), UN General Assembly, 17 VII 1998, art. 7.

ludobójstwa zgodnie z Konwencją ONZ w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa. Skala tych naruszeń została potwierdzona przez organizacje międzynarodowe, w tym Radę Europy.

Zaledwie dwa miesiące po rozpoczęciu inwazji Rosji na Ukrainę, w kwietniu 2022 roku, ówczesna ukraińska komisarz ds. praw człowieka Liudmyla Denisova zaalarmowała Komitet ONZ ds. Praw Dziecka (United Nations Committee on the Rights of the Child, UNCRC) oraz Globalny Sojusz Narodowych Instytucji Praw Człowieka (Global Alliance of National Human Rights Institutions, GANHRI), że ponad 121 tys. ukraińskich dzieci zostało wywiezionych na terytorium Rosji w ramach tzw. przymusowej ewakuacji organizowanej przez okupacyjne władze[5]. Proces ten obejmował masowe przesiedlenia ludności cywilnej, w tym dzieci, często wraz z rodzinami, pod pretekstem zapewnienia im bezpieczeństwa. Niezależnie od tych działań Ukraina wskazuje, że wiele dzieci zostało deportowanych innymi metodami, bez zgody ich rodzin, często po oddzieleniu ich od opiekunów lub pod fałszywymi pretekstami. Według rządowego portalu Children of War[6] od 24 lutego 2022 roku do 5 lutego 2025 roku co najmniej 19 546 dzieci zostało przymusowo deportowanych i/lub wysiedlonych w sposób sprzeczny z prawem międzynarodowym[7]. Skala tych deportacji jest trudna do precyzyjnego oszacowania, ponieważ zarówno strona ukraińska, jak i rosyjska podają odmienne dane, a rosyjskie władze nie udostępniają pełnych informacji na temat losów wywiezionych dzieci. Przymusowe deportacje ukraińskich dzieci do Rosji stały się jednym z najbardziej wstrząsających aspektów rosyjskiej agresji na Ukrainę. Problem ten wzbudził zainteresowanie wielu podmiotów, którego efektem stały się liczne raporty przygotowane przez organizacje międzyrządowe ONZ[8]

[5] *Росіяни примусово вивезли вже 121 000 українських дітей, – Денісова*, „LB.ua" 2022, 8 IV, [online:] https://lb.ua/society/2022/04/08/512746_rosiyani_primusovo_vivezli_vzhe_121_000.html, 17 III 2025.

[6] Portal Children of War został stworzony przez Ministerstwo Reintegracji i Krajowe Biuro Informacyjne w imieniu Kancelarii Prezydenta Ukrainy, dane z 5 II 2025, https://childrenofwar.gov.ua/en/, 3 VIII 2026.

[7] Zgodnie z wyrokiem Międzynarodowego Trybunału karnego dla byłej Jugosławii elementy deportacji i przymusowego przekazania są zasadniczo podobne. Deportacja i przymusowe przekazanie są zdefiniowane jako: (i) przymusowe przemieszczenie jednej lub więcej osób poprzez wydalenie lub inne formy przymusu, (ii) z obszaru, na którym przebywają zgodnie z prawem, (iii) bez podstaw dozwolonych przez prawo międzynarodowe. Istnieje ważne rozróżnienie między tymi dwoma przestępstwami; w przypadku deportacji przemieszczenie osób musi odbywać się przez granicę *de iure* między dwoma państwami lub, w pewnych okolicznościach, przez granicę *de facto*, a w przypadku przymusowego transferu usunięcie może mieć miejsce w granicach kraju. Zob. *Public Redacted Version of Judgement issued on 24 March 2016*, par. 488-491, [online] https://www.legal-tools.org/doc/173e23/, 3 VIII 2026.

[8] *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, [online] https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf, 3 VIII 2026; *Deportation, Treatment of Ukraine's Children by Russian Federation Take Centre Stage by Many Delegates at Security Council Briefing, Delegate Questions Moscow's Position in International Community Once Conflict Ends*, 24 VIII 2023, [online] https://press.un.org/en/2023/sc15395.doc.htm, 17 III 2025.

i OBWE[9] oraz pozarządowe, takie jak Amnesty International[10] i Human Rights Watch[11]. We wspomnianych dokumentach, analizujących genezę, skalę, przebieg oraz skutki przymusowych przesiedleń, szczegółowo opisano przypadki tysięcy dzieci siłą wywiezionych z okupowanych terytoriów Ukrainy. Dzieci te były poddawane procesowi rusyfikacji, a w wielu przypadkach zmuszane do przyjęcia rosyjskiego obywatelstwa. Dokumenty opracowane przez Parlament Europejski[12] oraz liczne organizacje i think tanki, w tym ICDS (International Centre for Defence and Security)[13], Eastern Human Rights Group, Institute for Strategic Studies and Security[14], Yale School of Public Health's Humanitarian Research Lab[15], wskazują na systemowy charakter tych działań. Zdaniem ekspertów mogą one nosić znamiona zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości, a nawet ludobójstwa. W celu zbadania możliwych zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości związanych z przymusowym przesiedlaniem i deportacją ukraińskich dzieci 30 marca 2023 roku 45 państw członkowskich Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, po konsultacjach z Ukrainą, uruchomiło tzw. mechanizm moskiewski, na podstawie którego powołano niezależną misję ekspertów[16].

[9] Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022)*, ODIHR.GAL/36/22/Corr.1, 14 VII 2022, [online] https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/522616.pdf, 3 VIII 2026; Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity, Related to the Arbitrary Deprivation of Liberty of Ukrainian Civilians by the Russian Federation*, ODIHR.GAL/19/24/Corr.1, 22 IV 2024.

[10] Amnesty International, *„Like a Prison Convoy": Russia's Unlawful Transfer and Abuse of Civilians in Ukraine during „Filtration"*, 2022, [online] https://amnestyfr.cdn.prismic.io/amnestyfr/5a606ecd-6bd4-40db-8e61-f49deef785f8_EUR+5061362022+-+EN+-+Forcible+Transfers+-+Embargoed+10+Nov+2022.pdf, 17 III 2025.

[11] Human Rights Watch, *„We Had No Choice": „Filtration" and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia*, 1 IX 2022, [online] http://hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians, 17 III 2025.

[12] N. Barlaoura, M. Del Monte, *European Parliament Briefing, Russia's war on Ukraine, Forcibly displaced Ukrainian children*, 2025, [online] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI(2023)747093_EN.pdf, 3 VIII 2026; Y. Ioffe, A. Umland, *Forcible Transfer and Deportation of Ukrainian Children: Responses and Accountability Measures*, I 2024, [online] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU(2024)754442_EN.pdf, 17 III 2025.

[13] T. Fedosiuk, *The Stolen Children: How Russia Attempts to Kidnap Ukraine's Future*, II 2023, https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/02/ICDS_Analysis_The_Stolen_Children_Tetiana_Fedosiuk_February_2023.pdf, 17 III 2025.

[14] *Analytical Report of the Eastern Human Rights Group and the Institute for Strategic Research and Security, Forced Deportation of Children in to the Russian Federation*, XII 2022, https://drive.google.com/file/d/1MYJhsCurdEwgTbk5eBD-8RWUxkepKq_l/view, 17 III 2025.

[15] *A Conflict Observatory Report of Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab, Russia's Systematic Program for Re-education and Adoption of Ukraine's Children*, 14 II 2023.

[16] Mechanizm Moskiewski to jedno z narzędzi tzw. wymiaru ludzkiego, jakimi dysponuje OBWE, służące monitorowaniu realizacji zobowiązań w zakresie praw człowieka i demokracji na terytorium państw członkowskich OBWE. Mechanizm Moskiewski pozwala na powołanie i wysłanie misji *ad hoc* składającej się z niezależnych ekspertów celem pomocy w rozwiązaniu konkretnego problemu w zakresie

Misja ta została wysłana w celu przeprowadzenia dochodzenia w sprawie poważnych naruszeń praw człowieka.

W odpowiedzi na te doniesienia Rada Europy podjęła aktywne działania, koncentrując się na monitorowaniu sytuacji oraz wywieraniu presji na Rosję. Jej celem jest zarówno pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności, jak i zapewnienie repatriacji deportowanych dzieci. Statut Rady Europy daje jej mandat do zajęcia się problemem przymusowych deportacji ukraińskich dzieci, ponieważ naruszają one podstawowe wartości organizacji: prawa człowieka, rządy prawa oraz utrwalanie pokoju oparte na sprawiedliwości i współpracy międzynarodowej[17]. W Statucie organizacji zawarto obowiązek respektowania zasad rządów prawa i poszanowania praw człowieka oraz podstawowych wolności obywateli państw członkowskich. Ponadto zgodnie z art. 1 lit. a oraz art. 3 Statutu państwa członkowskie mają obowiązek współpracy w celu zapewnienia pokoju i sprawiedliwości w Europie, zaś przymusowe przesiedlenia ukraińskich dzieci to element destabilizujący sytuację w regionie i naruszający zasady prawa międzynarodowego. Należy także pamiętać, że Rosja do momentu, gdy została wykluczona z Rady Europy[18], była stroną Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, która także na nią nakładała zobowiązanie do przestrzegania praw człowieka, w tym praw dzieci. Mimo że Rosja została wykluczona z Rady Europy w marcu 2022 roku, organizacja nadal może działać na rzecz ochrony praw obywateli Ukrainy będącej członkiem Rady.

Rada Europy, której celem jest ochrona praw człowieka, demokracji i rządów prawa, od lat angażuje się w ochronę praw dzieci, w tym także w kontekście migracji i przesiedleń[19]. W przeszłości organizacja ta przyjmowała dokumenty mające na celu ochronę najmłodszych przed zagrożeniami takimi jak praca przymusowa, handel ludźmi czy wykorzystywanie seksualne[20]. Jednak problem przymusowych przesiedleń i deportacji dzieci stał się przedmiotem intensywnych działań Rady Europy dopiero po 2022 roku mimo wcześniejszych doniesień o deportacjach ukraińskich cywilów, w tym dzieci, już od 2014 roku[21].

wymiaru ludzkiego OBWE. Zob. https://www.osce.org/odihr/human-dimension-mechanisms, 3 VIII 2026.

17 *Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r.*, art. 1 lit a, b, art. 8, Dz.U. 1994, nr 118, poz. 565.

18 Committee of Ministers of the Council of Europe, CM/Del/Dec (2022)1428ter/2.3, *Consequences of the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. Procedure under Article 8 of the Statute*.

19 Cele Rady Europy zostały sformułowane w Statucie Rady Europy.

20 *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Council of Europe Treaty Series, nr 197, 16 V 2005; *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, Council of Europe Treaty Series, nr 201, 25 X 2007.

21 *On Illegal Adoption of the Orphaned Children of Ukrainian Nationality in Crimea*, Embassy of Ukraine to Ireland, 17 X 2014, [online] https://ireland.mfa.gov.ua/en/news/2410-komentar-mzs-shhodo-protipravnogo-usinovlennya-ditej-gromadyan-ukrajini-na-teritoriji-krimu, 17 III 2025. *Illegal Deportation of Ukrainian Citizens from Crimea by Russian Federation* (Working session 11: Humanitarian issues and other commitments), The Crimean Human Rights Group, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2017, [online] https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/342901.pdf, 17 III 2025.

W odpowiedzi na agresję Rosji już 15 marca 2022 roku Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy jednoznacznie potępiło działania Kremla[22], zaś w konsekwencji działań Rosji 16 marca 2022 roku została ona wykluczona z Rady Europy, co miało istotne znaczenie dla dalszej ochrony praw człowieka w regionie i podkreślało jednocześnie wsparcie dla Ukrainy[23]. Organizacja wyraziła głębokie zaniepokojenie losem dzieci nielegalnie deportowanych z Ukrainy, deklarując solidarność z narodem ukraińskim i akcentując potrzebę zintensyfikowania działań na rzecz ochrony ich praw[24]. Szczególną mobilizację do działania organizacji przyniosło wydanie 17 marca 2023 roku przez Międzynarodowy Trybunał Karny nakazów aresztowania na prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz rosyjską pełnomocniczkę do spraw praw dziecka Marii Lwowej-Biełowej[25].

W konsekwencji Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w rezolucjach z 2023 roku nie tylko wezwało państwa członkowskie do potępienia deportacji dzieci, ale także zaapelowało o aktywne działania na rzecz ich odnalezienia i powrotu do rodzin[26]. Kluczowym elementem tych wysiłków jest ścisła współpraca z władzami ukraińskimi oraz wsparcie państw członkowskich Rady Europy dla działań Międzynarodowego Trybunału Karnego mających na celu zapewnienie odpowiedzialności Rosji za zbrodnie wojenne popełnione na ukraińskich dzieciach[27].

Celem artykułu jest zbadanie działań Rady Europy w reakcji na deportacje i przymusowe przesiedlenia ukraińskich dzieci przez Rosję po 2014 roku. Szczególną uwagę poświęcono charakterystyce działalności Rady Europy wobec nielegalnych przesiedleń dzieci, badając zaangażowanie organizacji na poziomie legislacyjnym i praktycznym[28]. Należy także zauważyć, że w art. 4 rezolucji 2495 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy zapisano, że *Praktyka bezprawnych deportacji Ukraińców do Federacji Rosyjskiej z tymczasowo okupowanych terytoriów w obwodach donieckim i ługańskim rozpoczęła się przed rozpoczęciem pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 24 lu-*

[22] Opinion 300 (2022)1 of Parliamentary Assembly, *Consequences of the Russian Federation's Aggression against Ukraine*, 15 III 2022.

[23] Committee of Ministers of the Council of Europe, *Consequences of the Aggression*...

[24] *Reykjavik Summit of the Council of Europe – United around Our Values*, Appendix 2: *Declaration on the Situation of the Children of Ukraine*, 16-17 V 2023, [online] https://rm.coe.int/4th-summit-of-heads-of-state-and-government-of-the-council-of-europe/1680ab40c1, 17 III 2025.

[25] *Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, International Criminal Court, [online] https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and, 12 III 2025.

[26] *Resolution 2482 (2023), Legal and Human Rights Aspects of the Russian Federation's Aggression against Ukraine*, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/af950f18903d947bda73c9e0a7689a2f41e9128cd2da8bd1bc2211277e4e666a?title=Res.%202482.pdf.

[27] *Resolution 2529 (2024), Situation of the Children of Ukraine*, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 25 I 2024.

[28] *On Illegal Adoption of the Orphaned Children of Ukrainian Nationality in Crimea*...; *Illegal Deportation of Ukrainian Citizens from Crimea by Russian Federation*...

tego 2022 r. i przybrała formę deportacji do Federacji Rosyjskiej dzieci z domów dziecka i dzieci niepełnosprawnych ze specjalistycznych placówek[29]. Badacze zaś podkreślają, że sytuacje takie jak konflikty zbrojne często wymagają szybkiej i skoordynowanej reakcji organizacji międzynarodowych, aby uniknąć eskalacji[30]. Niniejszy artykuł dowodzi, że podejście Rady Europy do tego problemu miało charakter reaktywny i opóźniony. Dopiero po eskalacji konfliktu podjęto wyraźniejsze kroki, takie jak rezolucje potępiające te praktyki, działania monitorujące oraz dążenie do pociągnięcia winnych do odpowiedzialności. Artykuł opiera się na analizie dokumentów Rady Europy, raportów organizacji międzynarodowych oraz doniesień medialnych w celu ukazania dynamiki działań podejmowanych przez tę organizację w kontekście przymusowych deportacji dzieci ukraińskich.

Z wykorzystaniem metod badawczych takich jak krytyczna analiza źródeł oraz metody studium przypadku, jakim była Rada Europy, starano się odpowiedzieć na pytania: „W jaki sposób Rada Europy zareagowała na nielegalne deportacje dzieci z Ukrainy do Rosji? Czy reakcja Rady Europy na przesiedlenia dzieci była adekwatna i podjęta w odpowiednim czasie? Z jakimi wyzwaniami mierzy się Rada Europy? Jaki wpływ na tę działalność ma wykluczenie Rosji z Rady Europy?".

1. KOMPETENCJE RADY EUROPY W ZAKRESIE ZWALCZANIA NIELEGALNYCH PRZESIEDLEŃ DZIECI

1.1. Podstawy prawne i polityczne

W odpowiedzi na wyzwania związane z nielegalnymi deportacjami dzieci z Ukrainy w kontekście inwazji Rosji Rada Europy podejmuje działania legislacyjne i polityczne mające na celu zwalczanie tych praktyk. Organizacja ta, korzystając z narzędzi prawnych, politycznych i wypracowanych standardów, dąży do ochrony praw dzieci oraz wspierania procesów ich powrotu do kraju pochodzenia. Podstawą zaangażowania Rady Europy na poziomie politycznym są rezolucje i zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Komitetu Ministrów, Komisarza Praw Człowieka Rady Europy, jak również deklaracje szefów państw i rządów Rady Europy przyjmowane na szczycie i inne oświadczenia publiczne Organizacji w tym zakresie.

Rada Europy jeszcze przed wybuchem pełnoskalowego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego zaczęła rozwijać instrumenty prawne i strategiczne mające na celu ochronę praw dziecka oraz zapewnienie im bezpieczeństwa w sytuacjach kryzysowych. Kluczowymi

[29] *Resolution 2495 (2023), Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to the Russian Federation or to Temporarily Occupied Ukrainian Territories: Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators*, art. 4, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 27 IV 2023.

[30] Y. Reykers, *Evaluating Crisis Response Speed of International Organisations: Why It Matters and How to Achieve It*, „Journal of European Public Policy" 2024, s. 1-26.

dokumentami w tym obszarze są Strategia Rady Europy na rzecz praw dziecka (2022-2027)[31] oraz jej pierwowzór, czyli Strategia na lata 2016-2021, która definiuje priorytety ochrony dzieci. W listopadzie 2022 roku Komitet Ministrów Rady Europy przyjął także Plan Działań Rady Europy dla Ukrainy „Resilience, Recovery and Reconstruction" (2023-2026)[32], ukierunkowany na wsparcie Ukrainy w przezwyciężaniu skutków wojny. Oba dokumenty stanowią ramy dla działań Rady Europy, nakreślając szczegółowe wytyczne dotyczące zapobiegania naruszeniom praw dzieci, w tym nielegalnym deportacjom oraz wspierania ich powrotu do rodzin i ojczyzny. Należy jednak zauważyć, że dokumenty te zostały napisane na wysokim poziomie ogólności i w niewielkim stopniu odnoszą się do kwestii przymusowych przesiedleń dzieci. W Strategii na lata 2016-2021 nie podjęto tematu przesiedleń czy deportacji dzieci, zaś w dokumencie na lata 2022-2027 przyjętym na dzień przed wybuchem konfliktu zbrojnego na Ukrainie odwołano się do tego problemu w ramach priorytetu Rady Europy w kontekście zapewnienia praw dzieci w sytuacjach nadzwyczajnych i kryzysowych. Problem deportacji został jedynie wzmiankowany w omawianym dokumencie i wyliczony jako jedna z wielu sytuacji, którym należy przeciwdziałać[33]. Warto też podkreślić, że w dokumencie nie użyto określenia „deportacja", ale „przymusowe przesiedlenia i migracje" rozumiane jako ucieczka rodzin z dziećmi bądź dzieci z miejsc objętych konfliktem i poszukiwania bezpiecznego miejsca, nie zaś jako przymusowe przenoszenie dzieci przez państwo okupujące.

W zaktualizowanym w listopadzie 2022 roku Planie Działań Rady Europy dla Ukrainy „Resilience, Recovery and Reconstruction" 2023-2026 także uwzględniono problem deportacji dzieci i zaproponowano, że powinno się zapewnić *wsparcie w zakresie ochrony wszystkich dzieci, zwłaszcza przesiedlonych*, zgodnie ze standardami Rady Europy, nie uszczegóławiając formy oferowanego wsparcia[34]. W dokumencie wspomniano o możliwości wsparcia Ukrainy za pomocą dostarczania informacji związanych z ochroną praw tymczasowo przesiedlonych dzieci za pośrednictwem platformy HELP (Human Rights Education for Legal Professionals).

Podczas spotkania szefów państw i rządów na szczycie w Reykjavíku w dniach 16-17 maja 2023 po raz pierwszy od eskalacji wojny na Ukrainie oficjalnie wyrażono zaniepokojenie sytuacją dzieci przymusowo przesiedlonych lub bezprawnie deportowanych. W efekcie przyjęto Deklarację w sprawie sytuacji dzieci, która stanowi załącznik nr 2 do Deklaracji szefów państw i rządów Rady Europy z Reykjavíku noszącej nazwę „Zjednoczeni wokół własnych wartości", wzywającą do podjęcia działań w tym zakresie[35]. W deklaracji kończącej spotkanie na szczycie szefowie państw i rządów zjednoczonych

[31] *Council of Europe Strategy for the Rights of Child (2022-2027)*, 23 II 2022, [online] https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-child/1680a5ef27, 17 III 2025.

[32] *Council of Europe Action Plan for Ukraine „Resilience, Recovery and Reconstruction" 2023-2026*, CM(2022)187, 29 XI 2022, [online] https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-en-g/1680aa8280, 17 III 2025.

[33] Zob. *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027)*..., pkt 25, 33, 34, 45.

[34] *Council of Europe Action Plan for Ukraine „Resilience, Recovery and Reconstruction" 2023-2026*, pkt 1.2.

[35] *Reykjavik Summit of the Council of Europe*...

w ramach Rady Europy wezwali Federację Rosyjską do *natychmiastowego uwolnienia wszystkich cywilów przymusowo przesiedlonych lub bezprawnie deportowanych*[36] do Rosji lub na obszary przez nią okupowane, wymieniając przy tym w szczególności konieczność powrotu na Ukrainę przymusowo przesiedlonych przez Federację Rosyjską dzieci. W dokumencie przedstawiciele państw członkowskich wezwali także Radę Europy do podjęcia działań w sprawie sytuacji dzieci.

We wspomnianym załączniku szefowie państw i rządów zadeklarowali solidarność z narodem ukraińskim oraz ponowili wyrazy „głębokiego zaniepokojenia" bezprawnymi transferami, deportacjami ukraińskich dzieci do Rosji i na Białoruś czy na tereny przez nie tymczasowo okupowane, a także ich adopcjami przez rosyjskich obywateli. W dokumencie wyrażono również poparcie dla toczących się prac nad pociągnięciem do odpowiedzialności za popełnione zbrodnie, w tym za przymusowe przesiedlenia, oraz dla wydanych przez MTK nakazów aresztowania prezydenta Putina oraz komisarz ds. praw dziecka Marii Lwowej-Biełowej[37]. W załączniku zwrócono również uwagę na potencjalne skutki przymusowych przesiedleń, takie jak handel dziećmi i przemoc seksualna, wskazując konieczność podjęcia odpowiednich środków ochronnych w tym zakresie. W dokumencie podkreślono także, że Rada Europy efektywnie współpracuje z władzami ukraińskimi celem dokumentowania nadużyć i naruszeń praw dzieci. Szefowie państw i rządów Rady Europy w Deklaracji w sprawie sytuacji dzieci wyrazili konieczność zintensyfikowania działań na rzecz ochrony praw dzieci na Ukrainie oraz apelowano o identyfikację i rejestrację przesiedlonych dzieci oraz pomocy im w powrocie do swojego państwa. Wezwano także Radę Europy do ułatwienia współpracy między państwami oraz innymi organizacjami międzynarodowymi w zakresie wymiany informacji na temat sytuacji dzieci i obowiązujących ram prawnych. Wyrażono także potrzebę, aby Rada Europy pełniła funkcję doradczą dla ukraińskich instytucji w ramach systemu ochrony praw dzieci. Ponadto szefowie państw i rządów zobowiązali się do współpracy ze społecznością międzynarodową w zakresie powrotu bezprawnie przesiedlonych dzieci na Ukrainę oraz do koordynowania tych wysiłków na arenie międzynarodowej, aby zapewnić respektowanie praw dzieci.

Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (PACE) są kolejnym instrumentem legislacyjnym wykorzystywanym do zwalczania przymusowych przesiedleń dzieci na Ukrainie. Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego są formalnymi dokumentami, które wyrażają stanowisko, zalecenia lub opinie Zgromadzenia w różnych kwestiach dotyczących praw człowieka, demokracji i rządów prawa. Rezolucje te nie są prawnie wiążące, ale mają znaczący wpływ polityczny i mogą kształtować działania oraz polityki państw członkowskich i innych instytucji międzynarodowych, dlatego przyjmowanie tych dokumentów w zakresie problemu, jakim są przymusowe przesiedlenia dzieci na Ukrainie, jest niezwykle istotne, gdyż wskazują one kierunek polityki zarówno samej Radzie Europy, jak i państwom członkowskim i innym organizacjom międzynarodowym.

[36] *Tamże*, s. 5.

[37] *Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*...

Pierwszą rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy poświęconą bezpośrednio deportacjom na Ukrainie była rezolucja nr 2448 wydana 22 czerwca 2022 roku. Jest to dokument o szerszym spektrum tematycznym traktujący o humanitarnych konsekwencjach konfliktu oraz wewnętrznych i zewnętrznych przesiedleniach w wyniku agresji Rosji na Ukrainę. W art. 2 rezolucji Zgromadzenie potępiło przymusową deportację cywilów, w tym także dzieci[38]. Ponadto w dokumencie Zgromadzenie podkreśliło, że dzieci zaginione czy pozostawione bez opieki są bardziej narażone na niebezpieczeństwo związane z wykorzystaniem seksualnym, i zauważyło, że środkiem ochronnym przyjętym przez Ukrainę jest dołączenie do Konwencji z Lanzarote[39]. Zgromadzenie określiło także, że przy ochronie praw dzieci należy kierować się ich najlepszym interesem, odwołując się do innych dokumentów przyjętych na forum Rady Europy, np. opisanej powyżej Strategii na rzecz praw dziecka.

W 2023 roku Zgromadzenie przyjęło dwie kolejne rezolucje powiązane z problemem przymusowych przesiedleń dzieci. Rezolucja nr 2482 przyjęta 26 stycznia jest bardziej ogólnym dokumentem na temat prawnych i prawnoczłowieczych aspektów agresji Rosji na Ukrainę, ale pośrednio odnosi się także do deportacji dzieci, potępiając to działanie i określając je jako rażące naruszenia praw człowieka i prawa humanitarnego[40]. Rezolucja nr 2495 przyjęta 27 kwietnia 2023 roku traktuje bezpośrednio na temat deportacji i przymusowych transferów dzieci ukraińskich do Rosji bądź na terytoria przez nią okupowane[41]. W obu dokumentach Zgromadzenie Parlamentarne nie tylko potępiło akty dokonywane przez Rosjan na dzieciach, ale również określiło ich zorganizowany, systematyczny i ludobójczy zamiar, odwołując się do chęci zniszczenia ukraińskiej tożsamości m.in. poprzez reedukację dzieci i przywołując art. 2 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa[42]. W rezolucji nr 2482 Zgromadzenie określiło, że Rada Europy powinna pełnić funkcję mediatora w zakresie deportacji i powrotu dzieci na Ukrainę, zaś w rezolucji nr 2495 zaapelowano, popierając w tym Sekretarza Generalnego Rady Europy, aby Rada odegrała rolę w określeniu odpowiedzialności i zapewnieniu sprawiedliwości Rosji oraz w opracowaniu z Ukrainą rejestru szkód, strat, dowodów i krzywd[43]. W obu dokumentach po raz kolejny wezwano do zaprzestania prowadzonych przez Rosję praktyk przesiedleń i deportacji. Obie rezolucje zalecają także, aby społeczność międzynarodowa oficjalnie potępiła te praktyki.

25 stycznia 2024 roku na posiedzeniu Zgromadzenia Parlamentarnego przyjęto rezolucję nr 2529, która jest niejako rozwinięciem dokumentu nr 2495, gdyż również

---

38 *Resolution 2448 (2022)*, *Humanitarian Consequences and Internal and External Displacement in Connection with the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2022, [online] https://pace.coe.int/en/files/30191/html, 17 III 2025.

39 *Council of Europe Convention on the Protection of Children*...

40 *Resolution 2482 (2023)*...

41 *Resolution 2495 (2023)*...

42 *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, United Nations Treaty Series, 9 XII 1948, vol. 78, s. 277.

43 *Resolution 2495 (2023)*, art. 13...

poświęcona jest problemowi sytuacji dzieci na Ukrainie[44]. W dokumencie Zgromadzenie, wyrażając swoje ubolewanie nad sytuacją przesiedlonych dzieci, zobligowało się do wzmocnienia współpracy parlamentarnej poprzez utworzenie komisji *ad hoc*, aby wzmocnić wymianę informacji i pomysłów na temat poprawy sytuacji ukraińskich dzieci. Zgromadzenie pochwaliło także inicjatywy podejmowane przez inne podmioty w zakresie wspierania powrotu przesiedlonych dzieci na Ukrainę, m.in. grupę zadaniową Bring kids back UA[45] i Międzynarodową Koalicję krajów na rzecz powrotu ukraińskich dzieci[46]. Warto podkreślić, że Rada Europy jest jednym z partnerów w ramach koalicji.

Kolejną formą legislacyjnego zaangażowania Rady Europy w zwalczanie i przeciwdziałanie przymusowym przesiedleniom dzieci są rekomendacje Zgromadzenia Parlamentarnego, kierowane głównie do Komitetu Ministrów z oczekiwaniem, że organ ten podejmie odpowiednie działania lub udzieli na nie odpowiedzi. W zakresie przymusowych przesiedleń dzieci Zgromadzenie przyjęło w kwietniu 2023 roku rekomendacje dla Komitetu Ministrów, wzywając go do udzielenia pomocy Ukrainie w procesie łączenia przesiedlonych dzieci z ich rodzinami[47]. Chociaż rekomendacje również nie są prawnie wiążące, mają większą wagę niż rezolucje, ponieważ są skierowane do organu zdolnego do podejmowania wiążących decyzji w ramach Rady Europy. Odpowiedź na rekomendacje Komitet Ministrów przyjął w październiku tego samego roku, w której podkreślił, że w odniesieniu do sytuacji dzieci na Ukrainie Rada Europy utworzyła Grupę Konsultacyjną ds. Dzieci Ukrainy (Consultation Group on the Children of Ukraine, CGU) jako platformę współpracy i wymiany informacji w tym zakresie[48].

Zaangażowanie Rady Europy w zwalczanie nielegalnych deportacji dzieci na Ukrainie przejawia się również w oświadczeniach publicznych i memorandum wydawanych

[44] Resolution 2529 (2024)...

[45] Zespół powołany przez Biuro Prezydenta Ukrainy, składający się z ekspertów z różnych dziedzin, w celu zbadania i wdrożenia mechanizmów umożliwiających powrót bezprawnie deportowanych dzieci na Ukrainę oraz opracowania rekomendacji pozwalających na wzmocnienie międzynarodowych norm prawnych zapobiegających podobnym naruszeniom praw dziecka w konfliktach zbrojnych w przyszłości. Zob. Bring Kids Back UA, [online] https://www.bringkidsback.org.ua/task-force-section, 17 III 2025.

[46] Jest to wspólna inicjatywa Ukrainy i 41 partnerów, której przewodniczy rząd Ukrainy i rząd Kanady, mająca na celu pomoc w jednoczeniu przesiedlonych i deportowanych dzieci z ich rodzinami oraz powrót na Ukrainę. Inicjatywa została zainagurowana 2 II 2024 roku. Zob. *International Coalition for the Return of Ukrainian Children*, Bring Kids Back UA, [online] https://www.bringkidsback.org.ua/international-coalition, 17 III 2025.

[47] Recommendation 2253 (2023), *Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to the Russian Federation or to Temporarily Occupied Ukrainian Territories: Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators*, 27 IV 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/b615b6ae978432f8aceb7860bfe28fde759cacfa332f942ed7c0afe255bf9258?title=Rec.%202253.pdf, 17 III 2025.

[48] *Reply to Recommendation 2253, Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to Russian Federation or to Ukrainian Territories Temporarily Occupied: Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators*, Committee of Ministers, Council of Europe, Doc. 15854, 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/6db634651e72a316924242acf7364304095ae9df5cd95948891a02a2c9148e4a?title=Doc.%2015854.pdf.

przez jej organy, takich jak Komisarz Praw Człowieka, który formułuje zalecenia oraz wyznacza kierunki polityki organizacji i jej instytucji w zakresie wsparcia dla dzieci przesiedlonych[49]. Należy wspomnieć, że Komisarz ma obowiązek zachować niezależność i bezstronność wobec państw członkowskich, a z tytułu pełnionych obowiązków odpowiada wyłącznie przed Komitetem Ministrów i Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy[50].

W działaniach legislacyjnych i politycznych dotyczących przeciwdziałania nielegalnym deportacjom dzieci Rada Europy koncentruje się przede wszystkim na uchwalaniu rezolucji i rekomendacji wydawanych przez jej organy oraz na deklaracjach politycznych. Mniej intensywnie angażuje się natomiast w opracowywanie dokumentów programowych, takich jak Strategie na rzecz praw dziecka czy plany wsparcia dla Ukrainy.

1.2. Wymiar praktyczny

Rada Europy nie tylko angażuje się w tworzenie ram legislacyjnych mających na celu zwalczanie i przeciwdziałanie nielegalnym deportacjom dzieci z Ukrainy, ale również podejmuje działania na poziomie praktycznym. W obliczu agresji Rosji na Ukrainę organizacja ta działa w zakresie wdrażania konkretnych inicjatyw i programów, które mają na celu ochronę najmłodszych ofiar konfliktu przed przymusowymi przesiedleniami. Rada Europy angażuje się w zwalczanie nielegalnych deportacji dzieci z Ukrainy na kilku poziomach – począwszy od prowadzenia działań monitorujących i wizyt terenowych na Ukrainie, przez odgrywanie roli mediatora w dialogu z Rosją, tworzenie forum dialogu i współpracy dla państw i innych aktorów, po działania dokumentacyjne i informacyjne, działalność doradczą, prawną czy edukacyjną.

Monitoring i dokumentacja

Działania monitorujące i dokumentujące realizowane są w ramach wizyt terenowych Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w regionach objętych konfliktem. W latach 2018-2024 na stanowisku Komisarza zasiadała Dunja Mijatović, która kilkukrotnie była na Ukrainie, analizując sytuację praw człowieka, w tym także sytuację dzieci podczas trwającego konfliktu z Rosją. Po wizytach formułowała ona zalecenia w formie raportów czy memorandum (opisanych w części 2.1. artykułu)[51]. Komisarz oprócz działań monitorujących wyraża także oficjalną retorykę i politykę Rady Europy względem

[49] *Urgent Action Needed to Reunite Ukrainian Children Transferred to Russia and Russian-Occupied Territories with Their Families*, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, [online] https://www.coe.int/nl/web/commissioner/-/urgent-action-needed-to-reunite-ukrainian-children-transferred-to-russia-and-russian-occupied-territories-with-their-families, 12 III 2025.

[50] A. Wedeł-Domaradzka, *Komisarz Praw Człowieka Rady Europy*, [w:] *Pozasądowe mechanizmy praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy*, red. H. Morawska, K. Gałka, Warszawa 2021, s. 163.

[51] *Memorandum on the Human Rights Consequences of the War in Ukraine*, 8 VII 2022; D. Mijatović, *Annual Activity Report 2023*, Strasbourg 2024, [online] https://rm.coe.int/annual-activity-report-2023-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-/1680ae3a07, 17 III 2025.

deportowanych dzieci, nawołując społeczność międzynarodową m.in. do wsparcia wszelkich działań pomocowych na Ukrainie i nadania priorytetu temu problemowi[52]. Obecnie funkcję Komisarza Praw Człowieka Rady Europy pełni Michael O'Flaherty, który – podobnie jak jego poprzedniczka – zamierza aktywnie angażować się w kwestie związane z uprowadzeniami ukraińskich dzieci[53].

Forum dyskusji i współpracy

Rada Europy działa także w zakresie przymusowych przesiedleń dzieci jako forum współpracy zarówno dla państw członkowskich organizacji, jak i dla państw spoza Rady Europy czy dla organizacji międzynarodowych. Przykładem tej działalności jest m.in. Spotkanie Ministrów Sprawiedliwości w Rydze 11 września 2023 roku dotyczące wspierania ukraińskich dzieci nielegalnie deportowanych do Rosji i Białorusi[54]. Innym przykładem jest powołanie 15 grudnia 2023 roku Komisji *ad hoc* Prezydium (Ad Hoc Committee of the Bureau), która obradowała na temat sytuacji ukraińskich dzieci, podejmując w szczególności kwestię deportowanych i przymusowo przesiedlonych[55]. Rada Europy 30 listopada 2023 roku utworzyła także grupę konsultacyjną w sprawie dzieci Ukrainy (Consultation Group on the Children of Ukraine, CGU), która stanowi kolejny przykład wielostronnej platformy współpracy, wymiany informacji i forum dyskusji. Stworzenie CGU jest praktyczną realizacją Deklaracji szefów państw i rządów wyrażonej na szczycie w Reykjavíku, w której wezwano do wprowadzenia mechanizmu, który ułatwi współpracę państw, Unii Europejskiej oraz innych organizacji w zakresie ochrony praw ukraińskich dzieci. Grupa pracuje w ramach spotkań plenarnych oraz grup tematycznych, zaś mandat CGU został wyznaczony na dwa lata do końca lipca 2025 roku[56]. Wśród partnerów strategicznych Grupy można wymienić Komisję Europejską, Agencję Unii Europejskiej ds. Azylu (EUAA), UNHCR, UNICEF. Do zadań grupy oprócz konsultacji należą także opracowanie stanowisk i arkuszy informacyjnych w sprawie ochrony praw dzieci, wytycznych i porad w celu wypełniania najpilniejszych potrzeb zauważonych w trakcie dialogu i konsultacji[57]. Powyższe przykłady pokazują, że Rada Europy intensywnie działa na rzecz stworzenia forum współpracy,

[52] *Let Us Keep Doing Our Utmost to Bring All Ukrainian Children Back Home*, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, [online] https://www.coe.int/pl/web/commissioner/-/let-us-keep-doing-our-utmost-to-bring-all-ukrainian-children-back-home, 12 III 2025.

[53] *Wybór Komisarza Praw Człowieka Rady Europy*, Polska w Radzie Europy, Portal Gov.pl, [online] https://www.gov.pl/web/re/wybor-komisarza-praw-czlowieka-rrady-europy, 12 III 2025.

[54] *Justice Ministers' Informal Conference – On the Path to Justice for Ukraine*, Council of Europe, 11 IX 2023, [online] https://www.tm.gov.lv/en/media/16239/download?attachment, 3 VIII 2026.

[55] Doc. 15901, *Situation of the Children of Ukraine*, Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, 24 I 2024, [online] https://pace.coe.int/en/files/33322/html, 3 VIII 2026.

[56] Consultation Group on the Children of Ukraine (CGU), [online] https://www.coe.int/en/web/children/cgu, 3 VIII 2026.

[57] Council of Europe Consultation Group on the Children of Ukraine (CGU), [online] https://rm.coe.int/council-of-europe-consultation-group-of-the-children-of-ukraine/1680b2ca61, 3 VIII 2026.

które skupia się na sytuacji ukraińskich dzieci, szczególnie tych deportowanych i przymusowo przesiedlonych, angażując zarówno państwa członkowskie, jak i międzynarodowe organizacje.

Ponadto należy wspomnieć o powołaniu przez Sekretarza Generalnego Rady Europy stanowiska Specjalnego Wysłannika Sekretarza Generalnego Rady Europy ds. sytuacji dzieci na Ukrainie. Funkcję tę objęła w lutym 2025 roku Thórdís Kolbrún Reykfjord Gylfadóttir, której głównym zadaniem jest zwiększanie świadomości na temat wyzwań, przed którymi stoją dzieci na Ukrainie oraz standardów i inicjatyw Rady Europy celem szerszej i skutecznej współpracy i koordynacji podejmowanych przez Radę Europy działań w zakresie pomocy ukraińskim dzieciom (w tym działalność Rejestru Szkód oraz Grupy Konsultacyjnej ds. dzieci na Ukrainie)[58].

Edukacja, szkolenia i działania informacyjne

Na poziomie praktycznym możemy także zaobserwować działalność edukacyjną i informacyjną prowadzoną przez Radę Europy w zakresie przeciwdziałania przymusowym przesiedleniom dzieci. Odbywa się to poprzez organizowane w tym zakresie konferencje czy uruchomione w tym celu projekty i programy. Wśród przykładów tych działań można wymienić internetowy kurs HELP (*Human Rights Education for Legal Professionals*), zainaugurowany na Konferencji w Strasburgu 4 listopada 2024 roku, pt. „Deportacja dzieci w czasie konfliktów zbrojnych", poświęcony zagadnieniu nielegalności deportacji dzieci w świetle prawa międzynarodowego[59]. Celem kursu jest edukacja ukraińskich prawników w zakresie rozwiązywania problemów związanych z deportacjami w strefach konfliktu oraz zapewnienia zgodności z normami prawa międzynarodowego. Kurs jest praktycznym odzwierciedleniem realizacji zaleceń Zgromadzenia Parlamentarnego zawartych w Zaleceniach nr 2253 (opisane w części legislacyjnej) oraz Planu Działań Rady Europy dla Ukrainy „Resilience, Recovery and Reconstruction".

Innym przykładem inicjatyw realizowanych przez Radę Europy był Projekt „Ochrona praw dzieci ukraińskich w okresie wojny i po jej zakończeniu", który został uruchomiony na lata 2023-2024 i był bezpośrednią kontynuacją innych projektów w zakresie przemocy wobec dzieci („Zwalczanie przemocy wobec kobiet i dzieci" w latach 2017-2018, „Zwalczanie przemocy wobec dzieci na Ukrainie, faza II" w latach 2020-2021 oraz „Zwalczanie przemocy wobec dzieci na Ukrainie, faza III" w 2022 roku)[60].

[58] *Special Envoy of Council of Europe Secretary General on the Situation of Children of Ukraine Appointed*, 5 II 2025, [online] https://www.coe.int/en/web/portal/-/special-envoy-of-the-secretary-general-of-the-council-of-europe-on-the-situation-of-children-of-ukraine-appointed, 17 III 2025.

[59] *The Problem of Deportation of Ukrainian Children: Announcement of the Conference in Strasbourg and Presentation of the HELP Course*, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-problem-of-deportation-of-ukrainian-children-announcement-of-the-conference-in-strasbourg-and-presentation-of-the-help-course, 12 III 2025.

[60] *Protecting the Rights of Ukrainian Children during and in Post-War Context*, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/protecting-the-rights-of-ukrainian-children-during-and-in-post-war-context, 12 III 2025

Inicjatywa ta nie dotyczyła bezpośrednio deportacji dzieci, a raczej ochrony dzieci przed potencjalnymi skutkami przymusowych przesiedleń takimi jak przemoc fizyczna i psychiczna. W ramach projektów oferowane były usługi doradcze i szkoleniowe w zakresie mediacji, przeciwdziałania nadużyciom praw dzieci czy sprawiedliwości naprawczej. W zakresie działalności informacyjno-edukacyjnej delegacje Ukrainy i Litwy przy Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy stworzyły także wystawę *Uprooted children: Stories of Ukrainian Children Saved from the Deportation of the Russian Federation* przedstawiającą historie przymusowo przesiedlonych dzieci, którym udało się wrócić do rodzin[61].

Próby mediacji

Wśród praktycznych przejawów działalności Rady Europy na rzecz przeciwdziałania przymusowym deportacjom dzieci z Ukrainy można wymienić także podejmowanie działań mających na celu wywarcie presji na Rosję w tym zakresie. Odbywa się to m.in. za pośrednictwem formułowanych w dokumentach wezwań do współpracy, do zaprzestania procederu przesiedleń, jak również poprzez kierowanie pytań przez organy Rady do przedstawicieli Federacji Rosyjskiej. Przykładem tego są zapytania wystosowane przez Komitet Lanzarote w czerwcu 2023 roku dotyczące liczby przesiedlonych dzieci, rejestrów deportacji czy bezprawnych adopcji[62].

Działania na rzecz pociągnięcia do odpowiedzialności za popełnione zbrodnie

Rada podejmuje także inicjatywy w zakresie wspierania i promowania pociągnięcia do odpowiedzialności sprawców zbrodni, w tym deportacji dzieci. Organizacja sama w sobie nie posiada uprawnień do pociągania osób do odpowiedzialności karnej, ale w ramach swoich kompetencji może wspierać procesy mające na celu pociągnięcie Rosjan do odpowiedzialności za deportacje dzieci poprzez wywieranie presji. Czyni to poprzez wydawane rezolucje, rekomendacje, a także wspieranie międzynarodowych i krajowych jurysdykcji prowadzących dochodzenie. Warto wspomnieć również o Europejskim Trybunale Praw Człowieka, który jako niezależny organ sądowy Rady Europy rozpatruje sprawy dotyczące naruszeń praw człowieka na podstawie skarg składanych przez osoby indywidualne oraz państwa. Choć Rosja została wykluczona z Rady Europy, Trybunał wciąż może orzekać w sprawach dotyczących naruszeń, które miały miejsce przed jej wystąpieniem z organizacji. Zgodnie z rezolucją Europejskiego

[61] *Secretary General at Inauguration of Exhibition Uprooted Children: Stories of Ukrainian Children Saved from the Deportation of the Russian Federation*, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/secretary-general-at-inauguration-of-exhibition-uprooted-children-stories-of-ukrainian-children-saved-from-the-deportation-of-the-russian-federation-, 12 III 2025.

[62] *Urgent Questions to the Russian Federation*, Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Committee), T-ES(2023)06, 2 VI 2023, [online] https://rm.coe.int/urgent-questions-to-the-russian-federation/1680ab9560, 17 III 2025.

Trybunału Praw Człowieka z 22 marca 2022 roku określono, że Trybunał pozostaje właściwy do rozpatrywania skarg skierowanych przeciwko Federacji Rosyjskiej w związku z działaniami lub zaniechaniami mogącymi stanowić naruszenia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, o ile miały one miejsce do 16 września 2022 roku[63]. Warto wspomnieć, że w zakresie przymusowych przesiedleń dzieci były już wnoszone skargi przed Trybunał, m.in. sprawa 43800/14 – *Ukraina i Holandia przeciwko Rosji*[64] rozpatrywana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Sprawa ta dotyczy naruszeń praw człowieka związanych z konfliktem zbrojnym na wschodzie Ukrainy, w obwodach donieckim i ługańskim. W kontekście przymusowych przesiedleń i deportacji dzieci skarga obejmuje zarzuty dotyczące bezprawnego wywożenia małoletnich z obszarów kontrolowanych przez prorosyjskie siły separatystyczne na terytorium Federacji Rosyjskiej. W dniu 30 listopada 2022 roku Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał orzeczenie jurysdykcyjne w sprawie *Ukraina i Holandia przeciwko Rosji*, uznając skargi za dopuszczalne[65]. Trybunał stwierdził, że Federacja Rosyjska sprawowała efektywną kontrolę nad obszarami wschodniej Ukrainy od 11 maja 2014 roku, co oznacza, że może ponosić odpowiedzialność za domniemane naruszenia praw człowieka na tych terenach[66]. Orzeczenie to otwiera drogę do merytorycznego rozpatrzenia zarzutów dotyczących m.in. przymusowych przesiedleń i deportacji dzieci.

Należy także wspomnieć, że w ramach prób pociągnięcia Rosji do odpowiedzialności Komitet Ministrów Rady Europy rezolucją przyjętą 12 maja 2023 roku ustanowił mechanizm w postaci rejestru szkód[67]. Celem rejestru jest dokumentowanie dowodów i informacji o roszczeniach dotyczących szkód, strat lub krzywd spowodowanych niezgodnymi z prawem działaniami Federacji Rosyjskiej od 24 lutego 2022 roku w międzynarodowo uznanych granicach Ukrainy. Wśród 43 kategorii szkód, strat i krzywd, które mogą być zgłaszane w ramach rejestru, kategorie A2.8 i A2.9 odnoszą się do przymusowych przesiedleń i nielegalnych deportacji dzieci (i dorosłych), ale rejestrowanie szkód w tych kategoriach nie zostało jeszcze otwarte[68]. Dzięki temu możliwe będzie przyszłe zbadanie zarejestrowanych roszczeń i rozstrzygnięcie ich przez mechanizm

[63] European Court of Human Rights, *Resolution of the European Court of Human Rights on the Consequences of the Cessation of Membership of the Russian Federation to the Council of Europe in Light of Article 58 of the European Convention on Human Rights*.

[64] *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (dec.) [GC], nr 43800/14, 8019/16 i 28525/20, Decision 30 XI 2022.

[65] *Tamże*.

[66] *Tamże*.

[67] *Resolution CM/Res (2023)3, Establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*, 12 V 2023.

[68] *Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. Claim Form and Rules. Claims Categories A2.8 and A2.9: Forcible Transfer and Deportation of Children and Adults*, [online] https://rd4u.coe.int/documents/358068/424321/RD4U-Board%282024%2935-Rev1-EN+-+Claim+Form+A2.8+and+A2.9+Forcible+transfer+or+deportation+of+children+and+adults.pdf/741468cb-2380-d89b-972f-28de2b2a69bd?t=1743594050754, 17 III 2025.

odszkodowawczy[69]. Przymusowe przesiedlenia i deportacje dzieci ukraińskich są uznawane za zbrodnię wojenną i naruszenie praw człowieka, zaś rejestr może posłużyć do gromadzenia informacji o tych działaniach jako dowodów na przyszłe procesy sądowe i mechanizmy odszkodowawcze. Obecnie otwarte są możliwości składania roszczeń do trzech kategorii rejestru: śmierć członka najbliższej rodziny, zaginięcie członka najbliższej rodziny, uszkodzenie lub zniszczenie nieruchomości mieszkalnych[70].

2. OGRANICZENIA W DZIAŁANIACH RADY EUROPY NA RZECZ PRZECIWDZIAŁANIA NIELEGALNYM DEPORTACJOM DZIECI Z UKRAINY

Zasadniczym wyzwaniem i przeszkodą dla działalności Rady Europy na rzecz przeciwdziałania nielegalnym deportacjom dzieci jest brak współpracy ze strony Federacji Rosyjskiej, która mimo licznych zapytań, wezwań do zaprzestania procederu przymusowych przesiedleń dzieci czy skoordynowania powrotu dzieci do ich rodzin nie podejmuje dialogu z organizacją.

Wykluczenie Rosji z Rady Europy, które nastąpiło w marcu 2022 roku w odpowiedzi na inwazję na Ukrainę, ma istotne konsekwencje dla możliwości rozpatrywania skarg i egzekwowania wyroków dotyczących naruszeń praw człowieka, w tym deportacji i przymusowych przesiedleń dzieci. W wyniku wykluczenia Rosji osoby, które doświadczyły naruszeń praw człowieka ze strony Rosji, straciły możliwość składania nowych skarg przeciwko Rosji do ETPCz, ponieważ państwo to nie jest już objęte jurysdykcją Trybunału (jurysdykcja Trybunału obejmuje naruszenia, do których doszło przed 16 września 2022 roku). Warto również zaznaczyć, że Rosja nie akceptuje swojego wykluczenia z organizacji ani związanych z tym konsekwencji[71]. Stanowisko władz rosyjskich jest takie, że FR opuściła organizację 15 marca 2022 roku z własnej inicjatywy, co nie było związane z *tym, co dzieje się na Ukrainie*, ale było wynikiem rzekomej *praktyki podwójnych standardów* i *upolitycznienia działań Rady Europy* wobec Rosji[72]. Wykluczenie Rosji z Rady Europy oznacza, że kraj ten nie jest już zobowiązany do przestrzegania europejskich standardów prawnych i praw człowieka, jak to było wcześniej, co może prowadzić do dalszego pogorszenia sytuacji w zakresie przymusowych przesiedleń dzieci.

Kolejnymi wyzwaniami dla działalności Rady Europy, w tym jej działań dokumentacyjnych, są problemy z dostępem do informacji oraz trudności w monitorowaniu

[69] *Register of Damage for Ukraine*, [online] https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/register-of-damage-for-ukraine, 17 III 2025.

[70] *Submit a Claim*, Register of Damage for Ukraine, Council of Europe, [online] https://www.rd4u.coe.int/en/submit-a-claim, 14 III 2025.

[71] A. Mężykowska, *Legal Dilemmas of the European Court of Human Rights after Russia's Expulsion from the Council of Europe: Selected Issues*, „Polish Review of International and European Law" 2023, vol. 12, nr 2, s. 118.

[72] *Russia's exit from Council of Europe Is Not Directly Tied to Situation in Ukraine – MFA*, TASS, 1 IV 2022, [online] https://tass.com/politics/1431131, 17 III 2025.

sytuacji na terenach kontrolowanych przez Rosję. Informacje na temat przymusowych przesiedleń i deportacji dzieci, jakimi dysponuje Rada Europy, pochodzą ze źródeł ukraińskich lub innych państw członkowskich czy organizacji, natomiast nie jest możliwe zweryfikowanie ich prawdziwości (w tym statystyk dotyczących przesiedlonych dzieci czy adopcji), gdyż Rosja odmawia dostarczenia tych danych. Ze względu na to, że dzieci przebywają na terytoriach okupowanych oraz na obszarze będącym pod jurysdykcją Rosji i Białorusi, istnieją także problemy w ewidencjonowaniu dowodów naruszeń praw dzieci czy identyfikacji ich miejsc pobytu.

Następnym potencjalnym wyzwaniem jest upływ czasu, który niekorzystnie wpływa na powrót dzieci oraz ich reintegrację po powrocie. Im dłużej dzieci przebywają poza Ukrainą, tym trudniej je odnaleźć i ponownie asymilować z rodzimym środowiskiem, zwłaszcza po procesach deukrainizacji, którym są poddawane[73]. W kontekście prawa międzynarodowego zasada najlepszego interesu dziecka, wynikająca m.in. z Konwencji o prawach dziecka, może być podnoszona jako argument przeciwko ich powrotowi, zwłaszcza jeśli dzieci zdążyły się zaadaptować do nowego otoczenia. Może to prowadzić do napięć między dążeniem do ochrony tożsamości narodowej dziecka a jego indywidualnym dobrostanem w nowym środowisku.

3. REKOMENDACJE

Dla osiągnięcia większej efektywności Rady Europy w przeciwdziałaniu nielegalnym deportacjom dobrym rozwiązaniem byłoby przyjęcie dokumentu, który skonsolidowałby politykę organizacji w tym zakresie wyrażaną dotychczas w formie rekomendacji i rezolucji. Mnogość dokumentów wydanych przez Radę Europy dotyczących przymusowych przesiedleń i deportacji wskazuje istotę problemu, jednakże przyjęcie jednego nadrzędnego dokumentu (np. Strategii) poświęconego tej tematyce porządkowałoby zapisy pozostałych oraz jednoznacznie wyrażało politykę organizacji. Ponadto być może warto by zaktualizować Strategię na rzecz praw dziecka, ujmując w niej bezpośrednio, wprost i szerzej kwestie związane z przymusowymi przesiedleniami i deportacjami. Aktualnie obowiązujący dokument, a także jego wcześniejsze wersje odnoszą się do deportacji dzieci głównie w kontekście jej skutków (takich jak przemoc), jak również podchodzą do tego pojęcia w kontekście ucieczki przed niebezpieczeństwem, nie zaś jako przymusowe przesiedlenia przez państwo okupujące w trakcie konfliktu.

Rada Europy postrzega swoją rolę jako mediator pomiędzy państwami i innymi instytucjami dla rozmów oraz opracowywania dobrych praktyk i mechanizmów pomocy Ukrainie. Warto zintensyfikować współpracę z innymi organizacjami, takimi jak UE czy agencje ONZ zajmujące się tematyką dzieci.

[73] Y. Ioffe, *Forcibly Transferring Ukrainian Children to the Russian Federation: A Genocide?*, „Journal of Genocide Research" 2023, vol. 25, nr 3-4, s. 315-351; Y. Ioffe, *Forcible Transfers of Ukrainian Children: Indoctrination as a Tool of Russia's Imperialism*, „German Yearbook of International Law" 2023, vol. 66, nr 1, [online] https://ssrn.com/abstract=4712374, 17 III 2025.

Zgodnie z sugestiami Oleny Khomenko (European Conservatives Group and Democratic Alliance) Rada powinna także określić formalnie strukturę i mechanizm wsparcia dla Ukrainy na rzecz repatriacji dzieci. Ponadto Komitet Ministrów powinien utworzyć stanowisko Specjalnego Sprawozdawcy ds. sytuacji i powrotu ukraińskich dzieci deportowanych i przeniesionych przez Rosję i Białoruś[74].

PODSUMOWANIE

Rada Europy angażuje się w zwalczanie i przeciwdziałanie nielegalnym przesiedleniom i deportacjom dzieci ukraińskich dokonywanych przez Rosję zarówno na poziomie legislacyjnym, przyjmując zalecenia, rekomendacje oraz inne dokumenty programowe, jak i na poziomie praktycznym, podejmując konkretne inicjatywy, realizując działania edukacyjne, monitorujące, wspierające i dokumentujące oraz działając jako forum współpracy dla państw i aktorów pozapaństwowych czy jako mediator w trakcie dyskusji na tematy powiązane.

Pomimo wykluczenia Rosji z Rady Europy organizacja ta dysponuje pewnymi zasobami prawnymi i politycznymi, które mogą skutecznie wspierać międzynarodowe wysiłki w zakresie przeciwdziałania nielegalnym przesiedleniom dzieci oraz ochrony praw dziecka i powrotu deportowanych dzieci na Ukrainę, choć skuteczność tych działań jest ograniczona przez brak dostępu do terytoriów kontrolowanych przez Rosję oraz przez wyzwania w egzekwowaniu wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Podejście Rady Europy należy ocenić raczej jako reaktywne aniżeli proaktywne, biorąc pod uwagę fakt, że mimo wiedzy i świadomości o deportacjach dzieci ukraińskich dokonywanych już od 2014 roku organizacja zaczęła angażować się w przeciwdziałanie tym naruszeniom dopiero po 2022 roku, a zwłaszcza po szerokich doniesieniach medialnych na temat tego procederu. Niemniej jednak znaczenie działalności Rady Europy dla międzynarodowej ochrony praw dziecka jest istotne, gdyż organizacja pełni funkcję doradczą dla Ukrainy, formułuje zalecenia dla społeczności międzynarodowej, a także ma wpływ na postrzeganie tego procederu, używając określeń takich jak ludobójstwo czy deukrainizacja w odniesieniu do przymusowych przesiedleń dzieci.

BIBLIOGRAFIA

A Conflict Observatory Report of Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab, Russia's Systematic Program for Re-education and Adoption of Ukraine's Children, 14 II 2023.

Analytical Report of the Eastern Human Rights Group and the Institute for Strategic Research and Security, Forced Deportation of Children in to the Russian Federation, 2022, [online] https://drive.google.com/file/d/1MYJhsCurdEwgTbk5eBD-8RWUxkepKq_l/view.

[74] Doc. 15901, *Situation of the children of Ukraine...*

Barlaoura N., Del Monte M., *European Parliament Briefing, Russia's War on Ukraine, Forcibly Displaced Ukrainian Children*, 2025, [online] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI(2023)747093_EN.pdf.

Bring Kids Back UA, [online] https://www.bringkidsback.org.ua/task-force-section.

Ioffe Y., *Forcibly Transferring Ukrainian Children to the Russian Federation: A Genocide?*, „Journal of Genocide Research" 2023, vol. 25, nr 3-4, https://doi.org/10.1080/14623528.2023.2228085.

Ioffe Y., *Forcible Transfers of Ukrainian Children: Indoctrination as a Tool of Russia's Imperialism*, „German Yearbook of International Law" 2023, vol. 66, nr 1, [online] https://ssrn.com/abstract=4712374.

Ioffe Y., Umland A., *Forcible Transfer and Deportation of Ukrainian Children: Responses and Accountability Measures*, 2024, [online] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU(2024)754442_EN.pdf.

Mężykowska A., *Legal Dilemmas of the European Court of Human Rights after Russia's Expulsion from the Council of Europe: Selected Issues*, „Polish Review of International and European Law" 2023, vol. 12, nr 2.

Children of War, Ministerstwo Reintegracji i Krajowe Biuro Informacyjne Ukrainy, [online] https://childrenofwar.gov.ua/en/.

Let us keep doing our utmost to bring all Ukrainian children back home, Commissioner for Human Rights, [online] https://www.coe.int/pl/web/commissioner/-/let-us-keep-doing-our-utmost-to-bring-all-ukrainian-children-back-home.

Committee of Ministers of the Council of Europe, CM/Del/Dec (2022)1428ter/2.3, *Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine. Procedure under Article 8 of the Statute*.

Consultation Group on the children of Ukraine (CGU), https://www.coe.int/en/web/children/cgu.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, United Nations Treaty Series, 9 XII 1948, vol. 78, s. 277.

Council of Europe Action Plan for Ukraine „Resilience, Recovery and Reconstruction" 2023-2026, Rada Europy, CM (2022) 187, 29 XI 2022, https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280.

Council of Europe, Committee of the Parties to the Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Urgent Questions to the Russian Federation, T-ES(2023)06, 2 VI 2023, [online] https://rm.coe.int/urgent-questions-to-the-russian-federation/1680ab9560.

Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings, Council of Europe Treaty Series, nr 197, 16 V 2005.

Council of Europe Convention on the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse, Council of Europe Treaty Series, nr 201, 25 X 2007.

Protecting the Rights of Ukrainian Children during and in Post-War Context, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/protecting-the-rights-of-ukrainian-children-during-and-in-post-war-context.

Council of Europe Strategy for the rights of child (2022-2027), 23 II 2022, https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-child/1680a5ef27.

Secretary General at Inauguration of Exhibition Uprooted Children: Stories of Ukrainian Children Saved from the Deportation of the Russian Federation, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/secretary-general-at-inauguration-of-exhibition-uprooted-children-stories-of-ukrainian-children-saved-from-the-deportation-of-the-russian-federation-.

The Problem of Deportation of Ukrainian Children: Announcement of the Conference in Strasbourg and Presentation of the HELP Course, Council of Europe Office in Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-problem-of-deportation-of-ukrainian-children-announcement-of-the-conference-in-strasbourg-and-presentation-of-the-help-course.

Deportation, Treatment of Ukraine's Children by Russian Federation Take Centre Stage by Many Delegates at Security Council Briefing, Delegate Questions Moscow's Position in International Community Once Conflict Ends, 24 VIII 2023, [online] https://press.un.org/en/2023/sc15395.doc.htm.

Doc. 15901, *Situation of the Children of Ukraine*, Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, 24 I 2024, [online] https://pace.coe.int/en/files/33322/html.

On Illegal Adoption of the Orphaned Children of Ukrainian Nationality in Crimea, Embassy of Ukraine to Ireland, 17 X 2014, [online] https://ireland.mfa.gov.ua/en/news/2410-komentar-mzs-shhodo-protipravnogo-usinovlennya-ditej-gromadyan-ukrajini-na-teritoriji-krimu.

European Court of Human Rights, *Resolution of the European Court of Human Rights on the Consequences of the Cessation of Membership of the Russian Federation to the Council of Europe in Light of Article 58 of the European Convention on Human Rights*.

Illegal Deportation of Ukrainian Citizens from Crimea by Russian Federation (Working session 11: Humanitarian issues and other commitments), The Crimean Human Rights Group, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2017, [online] https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/342901.pdf.

Ioffe Y., Umland A., Workshop Requested by the DROI subcommittee, Forcible transfer and deportation of Ukrainian children: Responses and accountability measures, 01.2024, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU(2024)754442_EN.pdf.

Ioffe Y., *Forcible Transfers of Ukrainian Children: Indoctrination as a Tool of Russia's Imperialism*, German Yearbook of International Law (Forthcoming), 31 I 2024, [online] https://ssrn.com/abstract=4712374.

Fedosiuk T., *The Stolen Children: How Russia Attempts to Kidnap Ukraine's Future*, II 2023, https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/02/ICDS_Analysis_The_Stolen_Children_Tetiana_Fedosiuk_February_2023.pdf.

International Coalition for the Return of Ukrainian Children, Bring Kids Back UA, [online] https://www.bringkidsback.org.ua/international-coalition.

Justice Ministers' Informal Conference – On the Path to Justice for Ukraine, Council of Europe, 11 IX 2023, [online] https://www.tm.gov.lv/en/media/16239/download?attachment.

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r., Dz.U. 1989, nr 63, poz. 378.

Росіяни примусово вивезли вже 121 000 українських дітей, – Денісова, „LB.ua" 2022, 8 IV, [online:] https://lb.ua/society/2022/04/08/512746_rosiyani_primusovo_vivezli_vzhe_121_000.html.

Mechanizm Moskiewski OBWE, [online] https://www.osce.org/odihr/human-dimension-mechanisms.

Memorandum on the Human Rights Consequences of the War in Ukraine, 8 VII 2022; D. Mijatović, *Annual Activity Report 2023*, Strasbourg 2024, [online] https://rm.coe.int/annual-activity-report-2023-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-/1680ae3a07.

Opinion 300 (2022)1 of Parliamentary Assembly, *Consequences of the Russian Federation's Aggression against Ukraine*, 15 III 2022.

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022)*, ODIHR.GAL/36/22/Corr.1, 14 VII 2022, [online] https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/522616.pdf.

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity, Related to the Arbitrary Deprivation of Liberty of Ukrainian Civilians by the Russian Federation*, ODIHR.GAL/19/24/Corr.1, 22 IV 2024.

Wybór Komisarza Praw Człowieka Rady Europy, Polska w Radzie Europy, Portal Gov.pl, [online] https://www.gov.pl/web/re/wybor-komisarza-praw-czlowieka-rrady-europy.

Public Redacted Version of Judgement issued on 24 March 2016, par. 488-491, [online] https://www.legal-tools.org/doc/173e23/.

Recommendation 2253 (2023), *Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to the Russian Federation or to Temporarily Occupied Ukrainian Territories: Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators*, 27 IV 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/b615b6ae978432f8aceb7860bfe28fde759cacfa332f942ed7c0afe255bf9258?title=Rec.%202253.pdf.

Register of Damage for Ukraine, [online] https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/register-of-damage-for-ukraine.

Submit a Claim, Register of Damage for Ukraine, Council of Europe, [online] https://www.rd4u.coe.int/en/submit-a-claim.

Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. Claim Form and Rules. Claims Categories A2.8 and A2.9: Forcible Transfer and Deportation of Children and Adults, [online] https://rd4u.coe.int/documents/358068/424321/RD4U-Board%282024%2935-Rev1-EN+-+Claim+Form+A2.8+and+A2.9+Forcible+transfer+or+deportation+of+children+and+adults.pdf/741468cb-2380-d89b-972f-28de2b2a69bd?t=1743594050754.

Reply to Recommendation 2253, Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to Russian Federation or to Ukrainian Territories Temporarily Occupied:

Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators, Committee of Ministers, Council of Europe, Doc. 15854, 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/6db634651e72a316924242acf7364304095ae9df5cd95948891a02a2c9148e4a?title=Doc.%2015854.pdf.

Amnesty International, *„Like a Prison Convoy": Russia's Unlawful Transfer and Abuse of Civilians in Ukraine during „Filtration"*, 2022, [online] https://amnestyfr.cdn.prismic.io/amnestyfr/5a606ecd-6bd4-40db-8e61-f49deef785f8_EUR+5061362022+-+EN+-+Forcible+Transfers+-+Embargoed+10+Nov+2022.pdf.

Human Rights Watch, *„We Had No Choice": „Filtration" and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia*, 1 IX 2022, [online] http://hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians.

Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, [online] https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf.

Resolution 2448 (2022), *Humanitarian Consequences and Internal and External Displacement in Connection with the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2022, [online] https://pace.coe.int/en/files/30191/html.

Resolution 2482 (2023), Legal and Human Rights Aspects of the Russian Federation's Aggression against Ukraine, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 2023, [online] https://pace.coe.int/pdf/af950f18903d947bda73c9e0a7689a2f41e9128cd2da8bd1bc2211277e4e666a?title=Res.%202482.pdf.

Resolution 2495 (2023), Deportations and Forcible Transfers of Ukrainian Children and Other Civilians to the Russian Federation or to Temporarily Occupied Ukrainian Territories: Create Conditions for Their Safe Return, Stop These Crimes and Punish the Perpetrators, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 27 IV 2023.

Resolution 2529 (2024), Situation of the children of Ukraine, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 25 I 2024.

Resolution CM/Res (2023)3, Establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine, 12 V 2023.

Russia's exit from Council of Europe Is Not Directly Tied to Situation in Ukraine – MFA, TASS, 1 IV 2022, [online] https://tass.com/politics/1431131.

Reykjavik Summit of the Council of Europe – United around Our Values, Appendix 2: *Declaration on the Situation of the Children of Ukraine*, 16-17 V 2023, [online] https://rm.coe.int/4th-summit-of-heads-of-state-and-government-of-the-council-of-europe/1680ab40c1.

Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, International Criminal Court, [online] https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and.

Tymofeyeva A., *A Ray of Light in Dark Times: On the Importance of the Case of Ukraine and the Netherlands v. Russia*, University of Liverpool, 3 VI 2024, [online], https://www.liverpool.ac.uk/law-and-social-justice/blog/the-case-of-ukraine-and-the-netherlands-v-russia/.

Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r., art. 1 lit a, b, art. 8, Dz.U. 1994, nr 118, poz. 565.

Ukraine and the Netherlands v. Russia (dec.) [GC], nr 43800/14, 8019/16 i 28525/20, Decision 30 XI 2022.

Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), UN General Assembly, 17 VII 1998.

Urgent Action Needed to Reunite Ukrainian Children Transferred to Russia and Russian-Occupied Territories with Their Families, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, [online] https://www.coe.int/nl/web/commissioner/-/urgent-action-needed-to-reunite-ukrainian-children-transferred-to-russia-and-russian-occupied-territories-with-their-families.

III Konwencja Genewska dotycząca traktowania jeńców wojennych, Dz.U. 1932, nr 103, poz. 866.

IV Konwencja Genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny, Dz.U. 1956, nr 38, poz. 171.

Reykers Y., *Evaluating Crisis Response Speed of International Organisations: Why It Matters and How to Achieve It*, „Journal of European Public Policy" 2024, https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2425380.

Wedeł-Domaradzka A., *Komisarz Praw Człowieka Rady Europy*, [w:] *Pozasądowe mechanizmy praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy*, red. H. Morawska, K. Gałka, Warszawa 2021.

Aleksandra KUCHTA – doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Specjalizuje się w zagadnieniach związanych z międzynarodowym prawem humanitarnym i prawami człowieka, w szczególności prawami dziecka. Współautorka artykułu *Witnesses to the war: The Raphael Lemkin Center for Documenting Russian Crimes in Ukraine as a case study* wydanego w ramach monografii *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes: Challenges for Documentation and International Prosecution* pod redakcją prof. Patrycji Grzebyk oraz dr Dominiki Uczkiewicz w 2024 roku w wydawnictwie Routledge.